

OMILIA A 59-A
A SFÂNTULUI GRIGORIE PALAMA –
MODEL PENTRU CATEHEZA POSTBAPTISMALĂ

Pr. lect. univ. dr. Roger CORESCIUC
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae”, Iași

Abstract

Baptism is an important moment in a Christian's life. As such, it cannot be treated with indifference or superficiality. In the 59th Homily, St Gregory Palamas shows that there is a need for an awareness of everything that happens in the mystery of Baptism. The mystery of Baptism is not an individual act, unrelated to the community of the Church. It is not a simple ritual of acts that cannot be understood. Liturgical acts, which may seem inadequate to many in the realities of the 21st century, are in fact very actual, providing answers to contemporary man. In a special catechetical context, with many challenges, namely that of the 21st century, in which we are witnessing a diversification of the religious preferences of contemporary man, the return to the thinking of the Fathers is an act of recovery of utmost importance.

Keywords: Gregory Palamas, catechesis, homilies, baptism, knowledge, hesychasm.

În general, omiliile Sfântului Grigorie nu se axează pe explicații liturgice. Ele sunt fie exegeze ale pericopelor duminicale, fie panegirice la Praznicele Împărătești sau la sărbătorile Maicii Domnului. *Omilia a 59-a*, rostită în ajunul Praznicului Bunevestiri, reprezintă una dintre excepții. Autorul simte nevoia unei cateheze postbaptismale, încadrând această cateheză în contextul mai larg al temei pocăinței, tratată în partea a doua a omiliei.

I. De ce o cateheză postbaptismală în Tesalonicul secolului al XIV-lea?

Rățiunea care stă la baza acestei cateheze este prezentată de Sfântul Grigorie în primele rânduri ale omiliei: „Dar pentru că cei mai mulți [dintre cei botezați], întâmplându-se să fie prunci cu vârsta la această dumnezeiască baie și la toate cele cu privire la ea, nu cunosc puterea tainei, haideți acum – fiindcă o cere și sărbătoarea

care se apropie – să vi-o descoperim noi pe scurt, în auzul tuturor”¹. Avem în aceste rânduri două elemente esențiale pentru înțelegerea modului în care se derula intrarea în comunitatea Bisericii, prin botez, în secolul al XIV-lea. În primul rând, autorul indică faptul că cei mai mulți dintre cei care se botezau erau prunci cu vârsta. Pedobaptismul era o realitate firească în contextul liturgic al Salonicului medieval. Al doilea element important care poate fi sesizat în această scurtă introducere este nivelul scăzut al conștiinței ecleziale și baptismale care îi caracteriza pe păstoriții sfântului Grigorie. De bună seamă, această omilie a avut la bază constatări nu foarte comode privind felul în care ortodocșii din Salonic (și nu numai) se raportau la propriul botez.

Scopul acestei cateheze este unul pastoral, vizând retrezirea conștiinței ecleziale în cei care fuseseră botezați în pruncie și nu își mai valorizau darul botezului: „Pentru că socotesc că nu mic va fi câștigul din aducerea aminte și explicarea celor săvârșite în chip sfânt la dumnezeiescul botez, mai ales pentru cei care ascultă cu înțelegere. Căci, cunoscând prin această aducere aminte dacă am neglijat pe parcurs ceva din cele făgăduite acolo – sau că unora nu le-am pus nici măcar începutul spre lucrare –, să putem îndrepta acestea prin pocăință”². Observăm că Sfântul Grigorie mizează pe interesul ascultătorilor. Cateheza de față ar putea aduce roade mai ales în conștiințele celor care o vor asculta „cu înțelegere”. Tipul acesta de abordare trimite la felul în care le vorbește Sfântul Chiril al Ierusalimului celor nou botezați: „Așadar, pentru că trebuie să vă întindem masa învățăturilor mai desăvârșite, haide să vă învățăm bine pe acestea, ca să vă puteți da seama de cele ce s-au făcut cu voi în acea seară a Botezului”³. Remarcăm în ambele abordări nevoia de a atrage atenția asupra conștientizării rolului Botezului în viața celui botezat. Sfântul Grigorie era direct interesat de acest aspect, și pentru că era păstorul duhovnicesc al celor pe care îi catehiza,

¹ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III*, (Omilia 59, 2), traducere de Pr. Roger Corresciuc, Editura Doxologia, Iași, în curs de publicare. Din cauza faptului că la data redactării acestui studiu volumul al treilea al *Omiliilor* se afla încă în stadiul de publicare, la notele care fac trimitere la acest volum nu vom indica pagina, ci doar paragraful din *Omilia* citată, între paranteze.

² *Ibidem*, (Omilia 59, 2).

³ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, traducere de Pr. Prof. Dumitru Fe-cioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 342.

dar și pentru că această stare de nepăsare duhovnicească, care se pare că caracteriza o parte a comunității, nu era cel mai prielnic mediu pentru dezvoltarea unei pastorații cu accente isihaste.

Autorul Omiliei insistă pe ideea că revalorizarea interioară a botezului este o premisă importantă pentru discernerea întregului drum ascetic care stă în fața oricui își asumă pătrunderea în viața autentic creștină. Reamintirea făgăduințelor făcute la botez este un nou punct de plecare pentru abandonarea nepăsării și implicarea activă în asumarea acestor făgăduințe. Sfântul Grigorie este conștient de faptul că aceste făgăduințe au fost neglijate, ba chiar și mai mult, au fost cu totul ignorate, această neîngrijire sau chiar abandonare reprezentând un impas serios pentru înțelegerea întregii viețuiri creștine.

II. Episcopul – catehet și luminător

În continuarea omiliei, Sfântul Grigorie ne informează că cel care asuma drumul povățuirii catehetice era însuși ierarhul locului: „Așadar, aflând ierarhul că a venit cel care caută să fie botezat, mai întâi, veselindu-se el însuși întru sine, ca un următor al Stăpânului Cel iubitor de bine, înalță în chip noetic mulțumire lui Dumnezeu, Singurul Voitor și Pricinuitoare a tot binele”⁴. Fragmentul acesta nu este o dovadă că povățuirea catehetică era rezervată în mod exclusiv episcopului în toate circumstanțele care implicau săvârșirea unui botez, pe tot teritoriul canonic al unei mitropolii. Probabil că aici autorul omiliei face referire strictă la felul în care se desfășura Taina și pregătirea pentru Taină la catedrala mitropolitană din Salonic. Redăm în acest sens afirmația Mitropolitului Ioannis Zizioulas, care precizează că „trecerea de la o singură Euharistie aflată sub conducerea episcopului către mai multe parohii conduse de presbiteri este clar descrisă în izvoarele primelor patru secole. Acest lucru este demonstrat mai ales de schimbarea observată în izvoare privind poziția și responsabilitatea episcopului și a prezbiterilor în cadrul dumnezeieștii Euharistii”⁵. Această situație a fost, cu siguranță, similară și atunci când a fost vorba de

⁴ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 3).

⁵ Ioannis Zizioulas, *Euharistie, Episcop, Biserică. Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie și episcop în primele trei secole creștine*, traducere de Pr. Valentin Istrati, Editura Basilica, București, 2009, p. 193.

centralitatea episcopului în săvârșirea celorlalte Taine, inclusiv a Botezului.

În omilii, Sfântul Grigorie nu dezvoltă o teologie ecleziologică structurată, însă există câteva locuri importante în care vorbește despre rolul episcopului în cadrul comunității. Ca și în cazul de față, și în *Omilia 1* vorbește despre episcop ca despre împlinitorul poruncii Domnului și următorul lui Hristos: „Nici voi nu ați avut un păstor care să vă vestească pacea și să adune mădulele cele risipite, să le strângă împreună și să scoată afară boala cea din ură și starea cea rea din trupul Bisericii lui Hristos. Acum însă am venit și suntem împreună cu voi întru Hristos, și pentru Hristos venim în solie ca și cum El Însuși v-ar îndemna prin noi”⁶. Episcopul este vocea lui Hristos (fără să înțelegem de aici că ar fi vreun locuitor al lui Hristos), iar calitatea de *următor al lui Hristos* îl determină să fie activ în cateheza prebaptismală adresată fie viitorului botezat, dacă acesta este adult, fie nașilor acestora. În *Omilia a 24-a* întâlnim un alt fragment de natură ecleziologică în care Sfântul Grigorie le explică credincioșilor noțiunea de succesiune apostolică: „Căci după cum, dacă cineva, de la o făclie purtătoare de lumină, aprinde o alta, și de la aceea iarăși [aprinde] o alta, și tot așa mai departe, păstrând [lumina] prin succesiune, are lumină care dăinuie veșnic, tot așa, și prin punerea mâinilor Apostolilor pe succesorii lor, și de la aceștia iarăși la alții, și așa mai departe, harul Dumnezeiescului Duh cel transmis trece la fiecare neam și îi luminează pe toți cei care ascultă de păstorie și învățătorii duhovnicești”⁷. Harul Dumnezeiescului Duh nu se transmite în virtutea unei inerții necesare pentru asigurarea structurii ierarhice, ci el este cadrul prin care cei care ascultă de păstorie duhovnicești sunt luminați. Botezul este primul pas al acestei luminări și ca atare prezența ierarhului în procesul catehizării pre și postbaptismale este expresia cea mai firească a dinamicii liturgice și ecleziologice ortodoxe. În aceeași omilie, a 24-a, Sfântul Grigorie își continuă explicația de natură ecleziologică: „Așadar, fiecare dintre arhieriei, la vremea [sa], vine să aducă spre dăinuirea cetății acest har și darul lui Dumnezeu și luminarea Dumnezeiescului Duh cea prin Evanghelie.

⁶ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii I*, traducere de Pr. Roger Coresciuc, Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 30.

⁷ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii II*, traducere de Pr. Roger Coresciuc, Editura Doxologia, Iași, 2020, p. 53.

Aceia care însă resping pe vreunul dintre aceștia – atât cât o pot face – întrerup harul lui Dumnezeu, rup dumnezeiasca succesiune, se despart pe ei înșiși de Dumnezeu și se predau unor dispute blestemate și necazuri de multe feluri. Iar lucrul acesta fără îndoială l-ați cunoscut și voi – cu puțin mai înainte – din experiență”⁸. Prezența arhierelui în sânul comunității înseamnă prezența harului și a luminării care este posibilă numai prin acest har. Episcopul este prezent în cetate nu doar pentru a săvârși Tainele sau pentru a răspunde canonic în fața autorității sinodale, ci el este în cetate și pentru că are statura unui părinte duhovnicesc. Respingerea autorității duhovnicești a ierarhului înseamnă ruperea de această succesiune apostolică, pierderea comuniunii în har și intrarea în logica omenească a conflictelor de tot felul. Preluând parcă cuvintele Sfântului Grigorie, părintele Ioannis Romanidis spune: „Ce înseamnă pentru noi succesiune apostolică? Înseamnă nu numai hirotonia episcopilor, ci mai ales scopul pentru care este hirotonit cineva episcop. Nu-i același lucru. Noi echivalăm acum succesiunea apostolică cu hirotonia episcopului. Hirotonia episcopului nu este magie. Episcopul este hirotonit pentru un scop anume. Și care-i acest scop? Puterea diagnosticului și tămăduirea”⁹. Cei păstoriți de ierarh se află pe drumul tămăduirii și al urcării pe treptele curățirii, luminării și îndumnezeirii. Ieșirea din acești parametri antrenează derive dintre cele mai grave, care, în fond, sunt semnul lipsei totale de progres în viața duhovnicească.

Revenind la textul din *Omilia a 59-a*, observăm că Sfântul Grigorie descrie momentul inițial al acestei acțiuni de luminare: episcopul se veselește întru sine și înalță *noetic* rugăciune de mulțumire pentru faptul că se află în fața unui nou act de luminare a cuiva care vine să se împărtășească de botez. Ierarhul este conștient că acest început de drum nu i se datorează, cauza inițială fiind chemarea lui Dumnezeu adresată în chip tainic fie viitorului botezat, fie garanților acestuia, adică nașilor și părinților. În același timp, înălțarea *noetică* în rugăciune este expresia faptului că însuși episcopul a depășit simpla etapă a luminării, el aflându-se pe treapta îndumnezeirii.

⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁹ Ierótheos, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învățăturile prin viu grai ale părintelui Ioannis Romanidis*, vol. I, traducere de Tatiana Petrache, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 242.

III. Botezul – intrare în sânul unei comunități

Episcopul nu săvârșește de unul singur nici catehizarea și nici botezul. Întreaga comunitate este părtașă la acest eveniment existențial: „Apoi, convoacă Biserica cea [păstorită] de el pentru a prăznui și a lucra împreună mântuirea celui care vine [spre Botez]; și stând cu preoții la Sfânta Masă, după ce a adus în chip arătat mulțumire dimpreună cu aceștia, ieșind, îl întreabă pe cel care a venit de ce voiește să intre în Biserică”¹⁰. Sfântul Grigorie spune că episcopul *convoacă Biserica*. Nu știm exact ce presupunea această convocare, însă este cert faptul că botezul nu era considerat în secolul al XIV-lea o chestiune strict privată, individuală, ruptă de pleroma Bisericii. Episcopul aduce mulțumire lui Dumnezeu împreună cu preoții, evenimentul fiind făcut cunoscut și comunității.

Sfântul Grigorie urmează îndeaproape în *Omilia a 59-a* linia descriptivă folosită de Sfântul Dionisie Areopagitul în prezentarea momentului inițial al catehumenatului. Descrierile sunt pe alocuri similare. Redăm mai jos un fragment mai amplu din comentariul Sfântului Dionisie în care întâlnim atât faptul că episcopul era cel care asuma parcursul catehetic, cât și faptul că întreaga comunitate (a celor inițiați) era prezentă la acest moment: „Deci cel ce iubește să se împărtășească de cele cu adevărat mai presus de lume, vine la unul din cei inițiați (botezați) și-l roagă să-l conducă pe calea spre ierarh. Acela făgăduiește în întregime să urmeze tradiției și să-l călăuzească și să-l primească spre a-i fi îndrumător în toată viața lui următoare [...] Iar acela [ierarhul], primind cu bucurie, ca pe o oaie adusă pe umeri, pe cei doi bărbați, cugetă mai întâi cu evlavie și slăvește cu mulțumire înțelegătoare și cu închinare trupească pe unicul Început făcător de bucurie, de care sunt chemați cei chemați și mântuiți cei ce se mântuiesc”¹¹. Primul pas descris de Sfântul Dionisie, și anume acela al atitudinii episcopului în fața noului viitor botezat, este oarecum identic cu cel descris de Sfântul Grigorie. De asemenea, momentului bucuriei și mulțumirii noetice (înțelegătoare) îi urmează și la Sfântul Dionisie, ca și la

¹⁰ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 3).

¹¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, traducere de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996, p. 74.

Sfântul Grigorie, convocarea preoților și a întregii comunități: „Apoi, adunând în sfântul lăcaș toată ceata celor sfințiți pentru împreună lucrare și împreună sărbătorire a mântuirii aceluia suflet și pentru aducerea de mulțumiri bunătății dumnezeiești, la început înaltă o cântare oarecare, alcătuită din cuvinte aflate în Scriptură, cu toată mulțimea (cu tot poporul) bisericii”¹². Preoții – *cei sfințiți* – sunt împreună-lucrători cu episcopul în acest parcurs catehetic. Așa după cum descrie și Sfântul Grigorie, ei aduc mulțumiri bunătății dumnezeiești. Prin această rugăciune are loc începutul discuției preliminare dintre ierarh și cel care urmează să fie botezat (sau dintre ierarh și nașii respectivului). Această discuție va fi prezentată foarte pe scurt de Sfântul Grigorie și o vom analiza în continuarea acestui subcapitol.

Este cert faptul că la ambii Părinți botezul este un act comunitar și nu unul privat. Teologul Jean-Claude Larchet, criticând practica liturghiei baptismale, recunoaște totuși rolul pe care o astfel de rânduială îl are în reducerea caracterului privat al botezului. Suntem de acord cu teologul francez, subliniind și faptul că există multe alte modalități prin care i se poate reda botezului caracterul comunitar fără a apela la rânduiele hibride. Botezul este, prin excelență, Taina noului început, Taina pătrunderii în însăși taina Bisericii, momentul care nu poate fi înțeles altfel decât comunitar, strâns legat de pleroma Bisericii. Constatările actuale, de ordin catehetic și pastoral, ne confirmă în ce măsură practica botezului *privat* a câștigat teren din ce în ce mai mult, denaturând înțelesul principiilor baptismale care stau la baza acestui act de încorporare în taina Bisericii. Aceste constatări nu privesc doar caracterul privat al acestei rânduiele, ci chiar caracterul individualist de care se izbesc preoții slujitori din parohiile urbane mari, știut fiind faptul că aceștia primesc cereri ferme ca botezul să nu fie săvârșit decât pentru un singur prunc. Așadar, Larchet afirmă: „Botezul își pierde astfel forma de ceremonie privată, regăsindu-și rolul fundamental, acela de integrare a celui botezat în Biserică, în realitatea ei concretă și primară, de comunitate reunită pentru a săvârși Euharistia. Noul creștin este primit de întreaga comunitate și înconjurat de ea; prin aceste rituri de inițiere, adică prin Botez și Mirungere, el devine în chip simțit parte a acestei comunități [...].

¹² *Ibidem*, p.74.

Botezul își află aici deplina sa dimensiune eclesială și comunitară și strânsa lui legătură cu Euharistia”¹³. Preocuparea continuă cu propriul *eu*, centrarea exclusivă pe nevoile individuale, propusă insistent de mersul societății contemporane, sunt adevărate provocări la adresa acestei realități comunitare.

IV. Dialogul catehetic dintre ierarh și viitorul botezat

Omilia a 59-a ne oferă și un scurt rezumat al dialogului care avea loc între ierarh și cel care dorea botezul (sau nașii acestuia). Catehumenul este întrebat care a fost motivul determinant pentru această alegere. Răspunsul compus de Sfântul Grigorie și pus în gura eventualului catehumen arată că idealul baptismal este unirea cu Dumnezeu prin mijlocirea ierarhului. Este un gest de asumare personală din partea catehumenului sau a nașilor a faptului că viețuirea creștină nu va fi ignorată, ci va fi încadrată în limitele necesare drumului către îndumnezeire. De altfel, și în *Omilia a 5-a* Sfântul Grigorie Palama face referire la asumarea personală a acestui drum: „Pentru acestea, așadar, a rânduit dumnezeiescul Botez și ne-a dat legi mântuitoare, a vestit tuturor pocăința și [ne-a] dat trupul și sângele Său. Căci nu firea pur și simplu, ci ipostasul fiecăruia dintre cei credincioși primește botezul și viețuiește conform dumnezeieștilor porunci și se face părtaș pâinii celei dumnezeiesc-lucrătoare și potirului. Așadar, prin acestea Hristos ne-a îndreptătit în chip ipostatic și ne-a dus înapoi la ascultarea față de Părintele Cel Preaînalt”¹⁴. Botezul nu este o chestiune abstractă, neasumată, lipsită de consistență personală, ci reprezintă drumul către împărtășirea euharistică, și care atare acest drum nu poate fi lăsat la voia întâmplării. De aceea, Sfântul Grigorie arată că dialogul catehetic dintre ierarh și catehumen avea în vedere precizarea elementelor care trebuie să stea la baza unei viețuiri creștine autentice: „Ierarhul zice către el: «De vreme ce ai venit la un Dumnezeu adevărat, desăvârșit și fără de păcat, pe măsură trebuie să-ți fie și venirea aceasta, și făgăduința, și viețuirea de acum înainte, adică adevărată, deplină și fără de prihană». Și astfel, după ce i-a

¹³ Jean-Claude Larchet, *Viața sacramentală*, traducere de Marinela Bojin, Editura Basilica, București, 2015, p. 69.

¹⁴ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii I...*, p. 62.

arătat petrecerea cea după evanghelia lui Hristos, iarăși îl întreabă dacă alege să viețuiască așa”¹⁵.

Dialogul se aseamănă într-o oarecare măsură cu dialogul care are loc la slujba tunderii în monahism. Ca și în acest caz, și la botez există o provocare reală la adresa celui care vine la botez. Dialogul acesta era unul viu, care avea rolul de a-l scoate pe „candidat” din starea de comoditate existențială și chiar conceptuală. Venirea la Taina Botezului presupune informarea cu privire la ce va urma în viața celui botezat. Dialogul acesta, scurt, poate fi un exemplu practic pentru catehezele prebaptismale care au loc în cadrul pastorației contemporane. Nașul ar trebui conștientizat că poziția pe care și-o asumă este una de maximă responsabilitate în fața *Dumnezeului adevărat, desăvârșit și fără de păcat*. Derivele contemporane la care asistăm, din păcate, în destule cazuri, dau în vileag o gravă neglijare din partea familiei viitorului botezat a felului în care nașul pe care îl alege se raportează el însuși la relația cu Dumnezeu. Iar această neputere de grijă față de viața de rugăciune și virtute a celui ales pentru a fi naș va duce, în mod inevitabil, și la o degradare nedorită a gustului pentru cele dumnezeiești a noului botezat. Sfântul Grigorie Palama avertizează și în *Omilia a 5-a* asupra acestei nevoi de relație curată cu Dumnezeu: „Este necesar, așadar, ca cel al cărui trup a devenit templu al lui Dumnezeu prin dumnezeiescul Botez și în care locuiește Duhul lui Dumnezeu să fie curat sau să se curățească, și astfel să rămână mereu nepângărit, fiindu-i suficiente plăcerile cele îngăduite, și să se sârguiască spre dobândirea neprihăririi și a înfrânării, fugind de curvie și de toată necurăția, ca să rămânem veșnic, bucurându-ne, cu Mirele cel fără prihană în cămărilor de nuntă cele nepângărite”¹⁶.

În expunerea acestui dialog dintre ierarh și catehumen, Sfântul Grigorie precizează că exista un moment precis al acordului pe care catehumenul sau nașul îl dădeau cu privire la asumarea viețuirii creștine. Avem, așadar, o întrebare inițială, prin care se încearcă stabilirea motivelor care au determinat gestul de a veni la botez, iar apoi avem un acord formal prin care nașul sau catehumenul își exprimă disponibilitatea pentru intrarea într-un mod de viețuire specific: „Și fiind acesta de acord, ierarhul îl pecetluiește și poruncește

¹⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 3).

¹⁶ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii I...*, p. 72.

preoților ca numele acestuia să fie învrednicit de înscriere, punându-l de aici înainte dimpreună cu cei mântuiți, ca unul care este iubitor al petrecerii celei de viață-făcătoare”¹⁷.

Observăm că Sfântul Grigorie amintește de înscriere, lucru pe care îl întâlnim cel puțin și la Sfântul Chiril al Ierusalimului și la Sfântul Ioan Gură de Aur. Sfântul Chiril amintește despre această înscriere într-un catalog al catehumenilor în *Procateheză*: „Să dea Dumnezeu ca și rodul să fie desăvârșit! Deocamdată numele vostru vi s-a înscris și ați fost chemați la oaste”¹⁸, iar Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește despre înscriere în *Cateheza a II-a baptismală*: „Toți câți ați fost învredniciți să fiți înscriși în această carte cerească aduceți o credință fierbinte și un cuget statornic. Căci cele ce se petrec aici au nevoie de credință și de ochii sufletului, ca să nu luați aminte doar la cele văzute, ci, pornind de la acestea, să vă închipuiți cele nevăzute”¹⁹. Sfântul Dionisie Areopagitul vorbește la rândul său despre această înscriere, moment care urmează, ca și la Sfântul Grigorie Palama, după decizia catehumenului de a asuma în mod deplin viețuirea duhovnicească: „Apoi ierarhul, după ce-i înfățișează viețuirea cea îndumnezeită și întrebându-l de va viețui astfel, după făgăduința aceluia, îi pune mâna pe cap și pecetluindu-l cu semnul crucii, poruncește preoților să înscrie pe bărbat și pe naș”²⁰.

Această înscriere, dincolo de caracterul practic și de aspectele istorice, este semnul intrării într-o nouă rânduială. În creștinismul primar, viitorul botezat începea să intre în contact, după această înscriere, cu tot ceea ce însemna atât învățătură dogmatică, cât și viețuire duhovnicească. Cateheza contemporană are datoria de a revaloriza această împletire între dogmă și *praxis*. De aceea, orice încercare de copiere a metodelor, practicilor și instrumentelor catehetice din afara spațiului ortodox poate avea o oarecare influență benefică asupra catehezei care se adresează intelectului, însă ea rămâne cu totul neputincioasă atunci când vine vorba de precizarea cadrelor viețuirii autentic ortodoxe. Ethosul ortodox nu poate fi reprodus decât în limitele acestui ethos, adică în ansamblul general al ascezei, al cultului, al elementelor vii care caracterizează spațiul teologic ortodox.

¹⁷ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 3).

¹⁸ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze...*, p. 342

¹⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze baptismale*, traducere de Pr. Marcel Hanches, Editura Oastea Domnului, Sibiu, 2003, p. 29.

²⁰ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete...*, p. 74.

V. Scurte lămuriri cu privire la *lepădări*

Ca și la Sfântul Chiril al Ierusalimului, și la Sfântul Grigorie remarcăm atenția deosebită acordată momentului *lepădărilor*. Experiența botezurilor contemporane ne confirmă faptul că acestui moment nu i se acordă mereu importanța cuvenită. Fie participanții la botez nu au ajuns încă cu toții la biserică, fie au ajuns și sunt încă agitați, fie sunt preocupați cu alte aspecte de ordin „practic”. Vedem, însă, că momentul nu este tratat cu ușurință de Părinți, ba uneori s-ar putea remarca că i se acordă un „spațiu catehetic” chiar mai larg decât celorlalte rânduiri din Taina Botezului.

Astfel, Sfântul Grigorie explică în *Omilia a 59-a* câteva momente cheie din această rânduială. Dezbrăcarea completă a celui care urmează să fie botezat reprezintă îndepărtarea de omul cel vechi și de toate aspectele unei vieți care nu se poate bucura de lucrarea harului dumnezeiesc. Observăm că momentul dezbrăcării totale avea loc chiar la începutul *lepădărilor*, reprezentând un punct cheie în înțelegerea adecvată a momentului. Nicolae Cabasila amintește și el același lucru: „Într-adevăr, când a intrat în casa cea sfântă a lui Dumnezeu, omul și-a lepădat hainele și și-a scos încălțăminte, care sunt folosite pe traiului pe pământ și care închipuiesc viața trecută”²¹.

Cel care intră în Biserică nu mai poate păstra nimic din ceea ce i-ar afecta drumul asumat al vieții creștine: „Apoi, rugându-se iarăși lui Dumnezeu, ierarhul poruncește să fie dezbrăcat acesta de orice îmbrăcăminte, și stând [cu fața] spre apus, [să arate] cu mâinile ca și cum l-ar izgoni departe pe Satana, să sufle [asupra lui] și să se lepede de el, și prin întrebare de trei ori să facă lepădarea. Dezbrăcarea înseamnă lăsarea deoparte a omului cel vechi și a vieții lui celei lipsite de sfințenie, iar izgonirea cu mâinile – în timp ce privește spre apus – înseamnă întoarcerea de la întunericul păcatului. Prin suflare arată că dă afară, că lasă deoparte și că face ca și cum ar arunca [spre diavol] starea apărută în el în urma păcatului cel dintâi, ca una care-i aparține diavolului”²². Potrivit Sfântului Grigorie starea de după căderea în păcat nu este una firească, ci *aparține diavolului*. Această afirmație a Sfântului Grigorie este definitorie pentru înțelegerea

²¹ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, traducere de Pr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1997, p. 54.

²² Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 4).

corectă a chestiunilor legate de starea post-lapsariană. Firea omului poartă, de fapt, o încărcătură nefirească, iar fiecare ipostas intră în această conjunctură *nefirească* odată cu venirea la existență. Într-un alt context, de asemenea catehetic, Sfântul Grigorie al Nyssei vorbește, la fel, despre nefirescul morții, care înveșmântează trupul într-o unire aparent inseparabilă, dar care, tocmai prin nefirescul acestei uniri, face ca la un moment dat unirea să se destrame²³.

Sfântul Grigorie Palama amintește în același fragment despre *lumina cea dumnezeiască*. Cel care vine spre botez se întoarce, atât simbolic, cât și în mod real, de la întunericul stării nefirești către *lumina dumnezeiască*. Bineînțeles, nu putea fi ocolită această trimitere de către dascălul isihast, mai ales în contextul unei cateheze baptismale pe care, cu siguranță, Sfântul Grigorie și-a dorit-o imprimată de nuanțe ale teologiei isihaste: „După ce s-au săvârșit acestea, ierarhul poruncește ca acela care urmează a fi botezat să se întoarcă către răsărit, și întinzându-și mâinile, să se unească cu Hristos, prin întreita întrebare. Așadar, privirea către răsărit trimite la privirea către lumina cea dumnezeiască a celui care a fugit de răutate, iar întinderea mâinilor [trimite] la rugăciunea cea făcută cu îndrăzneală. Întreita mărturisire din timpul unirii înfățișează neclinitirea făgăduinței față de Dumnezeu”²⁴. Problematika disputei isihaste din secolul al XIV-lea a avut în centru și posibilitatea vederii luminii nezidite. Sfântul Grigorie a expus întreaga teologie ortodoxă cu privire la acest aspect în mai toate operele polemice. Deși în *Omiliile* nu întâlnim foarte multe referiri directe la posibilitatea împărtășirii de această lumină nezidită, totuși, în *Omilia a 34-a*, Sfântul Grigorie își avertizează credincioșii despre pericolul influențelor latinizante în această problemă: „Azi prăznuim Schimbarea la Față cea cinstită a Domnului pe munte, și cuvântul nostru va fi despre lumina de la această Schimbare, împotriva căreia acum este multă luptă din partea dușmanilor luminii”²⁵. În plină dispută, era în ordinea firească a lucrurilor ca Sfântul Grigorie să facă trimitere și în *Omilia a 59-a* la vederea acestei lumini.

²³ Cf. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, traducere de Grigorie Teodorescu, Editura Sofia, București, 1998, p. 43.

²⁴ Sfântul Grigorie Palama, *Omiliile III...*, (*Omilia 59, 4*).

²⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Omiliile II...*, p. 156.

De altfel, este interesantă descrierea pe care o face Sfântul Grigorie luminii nezidite, în *Omilia a 34-a*. Într-un demers similar unei cateheze cu accente isihaste, pentru a arăta credincioșilor că lumina văzută la Schimbarea la Față nu este o lumină zidită, ci nezidită, caracteristică firii dumnezeiești nezidite, Sfântul Grigorie o descrie drept o lumină care „nu se naște și nu dispăre, nici nu e circumscrisă și nici nu cade sub puterea sensibilă, chiar dacă a fost văzută și cu ochii cei trupești”²⁶. O altă descriere ne este oferită în *Omilia a 35-a*, în contextul în care Sfântul Grigorie critică dur toate negările care sunt aduse luminii dumnezeiești de către adversarii acesteia: „Dar când prin toate acestea se arată clar că lumina aceea este dumnezeiască și mai presus de fire și nezidită, ce pătimesc cei care sunt prinși mai mult decât trebuie de învățătura cea din afară și trupească și care nu pot cunoaște cele ale Duhului?”²⁷ Sfântul Grigorie amintește în același pasaj de faptul că cei care neagă caracterul necreat al luminii dumnezeiești neagă, de fapt, toate caracteristicile fundamentale ale acestei lumini: „Căci aceștia zic că lumina aceasta nu este slavă dumnezeiească, nu este împărăția lui Dumnezeu, nu este frumusețe, nu este har, nu este strălucire, așa cum am învățat noi de la Dumnezeu și de la cuvântătorii de Dumnezeu”²⁸.

În continuarea expunerii catehetice din paragraful de mai sus, din *Omilia a 59-a*, întâlnim expresia: „rugăciunea cea făcută cu îndrăzneală”. Botezul îl configurează pe om și îl orientează către o stare activă. Cel botezat trebuie să ajungă la conștiința stării de fiu, singura stare capabilă să îl facă să se roage cu îndrăzneală. De altfel, în *Omilia a 3-a*, Sfântul Grigorie interpretează episodul întoarcerii fiului risipitor drept un episod al regăsirii acestei stări de fiu. Ba mai mult, această stare de fiu este, potrivit Sfântului Grigorie, starea primită la botez: „De aceea și Tatăl îndurărilor coboară ca să îl întâmpine, îl îmbrățișează, îl sărută și poruncește robilor Săi, adică preoților, să-l îmbrace cu haina cea dintâi, care este starea de fiu, pe care o îmbrăcase mai înainte prin Sfântul Botez”²⁹. Botezul este înfiere, pășirea în cadrul unor coordonate de filiație, specifice în mod absolut

²⁶ *Ibidem*, p. 160.

²⁷ *Ibidem*, p. 175.

²⁸ *Ibidem*, p. 175.

²⁹ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii I...*, p. 57.

paternității dumnezeiești, fără corespondent integral în realitățile omenești și cu o perspectivă fără limitări.

Rugăciunea, expresie a acestei stări, nu poate fi una indiferentă, lipsită de bărbăția duhovnicească. Catehumenul își întinde mâinile, simbolizând prin această întindere și felul neîntrerupt al rugăciunii. Ca și chestiunea vederii luminii dumnezeiești, și chestiunea rugăciunii neîncetate a constituit o piatră de încercare pentru Varlaam, adversarul ideologic al isihasmului. Sfântul Grigorie Palama preia întreaga teologie ortodoxă cu privire la acest aspect și o expune sistematic în operele polemice. Rugăciunea neîntreruptă – și care aduce după sine și îndrăzneala – este cu putință tuturor, și monahilor și mirenilor, și celor dedicați în mod absolut viețuirii duhovnicești și celor aflați încă în iureșul zgomotelor cotidiene. În *Omilia a 33-a*, Sfântul Grigorie explică importanța rugăciunii făcute cu stăruință, detaliind cadrul și etapele care fac posibilă această rugăciune: „Astfel, prin învățătura cea duhovnicească se naște în noi cunoașterea celor viitoare, prin iubirea cea adevărată pentru propriul suflet al fiecăruia apare în noi, cei credincioși, frica și dorința pentru aceste lucruri viitoare, prin frică și dorință se naște rugăciunea și cererea cea stăruitoare și neîncetată către Dumnezeu, prin rugăciunea cea neîncetată se naște iubirea față de El și unirea cu El, iar din unirea aceasta se naște toată virtutea care poartă cu sine smerenia, prin recunoașterea Celui care naște în noi virtuțile”³⁰. Motorul rugăciunii neîncetate și stăruitoare îl constituie și dorul după cele viitoare. Ideea Sfântului Grigorie, de o frumusețe extraordinară, trimite la capacitatea omului înduhovnicit de a se raporta dinamic la realitatea Împărăției lui Dumnezeu. Rugăciunea stăruitoare naște în cel care simte stare de fiu iubirea și unirea cu Dumnezeu. În plin discurs mistic, Sfântul Grigorie vorbește despre realități definitorii pentru teologia isihastă.

VI. Cel botezat devine fiu al luminii

În continuarea *Omiliei a 59-a*, Sfântul Grigorie descrie starea celui nou botezat: „De aceea și ierarhul, îmbrăcându-l pe cel botezat cu veșmânt luminat, și ungându-l cu dumnezeiescul Mir, și părtaș făcându-l Trupului și Sângelui lui Hristos, îl slobozește, arătând că din

³⁰ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii II...*, p. 149.

acel moment a devenit fiu al luminii, unit într-un trup cu Hristos și părtaș dumnezeiescului Duh. Căci ne naștem din nou și devenim fii ai lui Dumnezeu, cerești în loc de pământești și veșnici în loc de vremelnici, Dumnezeu sădind în chip tainic harul cel ceresc în inimile noastre, și punând pecetea înfierii prin ungerea cu acest dumnezeiesc mir și pecetluindu-ne pe noi cu Duhul Cel Preasfânt pentru ziua izbăvirii, dacă ținem hotărâtă mărturisirea aceasta până la sfârșit și împlinim prin fapte făgăduința – iar în cazul în care am neglijat-o în ceva, dacă o refacem prin pocăință”³¹. Veșmântul luminat este simbolul parcursului postbaptismal, caracterizat prin năzuința împărtășirii de lumina harului.

Având în vedere caracterul necreat al luminii dumnezeiești, posibilitatea vederii luminii dumnezeiești în timpul vieții este o taină a lui Dumnezeu. Omul nu poate propune și absolutiza un sistem creat pentru asigurarea unui acces regulat la această taină. Bineînțeles, viața de curăție și de îmbogățire în virtuți este o premisă importantă pentru această întâlnire cu Dumnezeu în lumină. De altfel, Sfântul Grigorie presară de-a lungul altor două omilii, *a 34-a* și *a 35-a*, îndemnuri pentru o asumare deplină a vieții de curăție în vederea întâlnirii cu Dumnezeu: „Bine crezând, după cum am fost învățați și înțelegând taina Schimbării la Față a Domnului, să purcedem către strălucirea luminii aceleia. Și dorind frumusețea slavei celei neschimbăcioase, să ne curățim ochiul cugetării de întinăciunile cele pământești, disprețuind toată plăcerea și toată frumusețea care nu rămâne”³². Lumina aceasta nu poate fi văzută oricum. Chiar dacă pentru un mic răstimp a fost văzută și cu ochii sensibili, la Schimbarea la Față, acești ochi au fost transformați prin lucrarea dumnezeiescului har. Propria schimbare este, astfel, o altă condiție pentru vederea „ne-schimbării”: „Vezi că față de lumina aceea sunt orbi ochii care văd după fire? Așadar, nici lumina aceea nu este sensibilă, și nici cei care o vedeau nu o vedeau simplu, cu ochi sensibili, ci cu ochii cei transformați prin puterea Dumnezeiescului Duh. Așadar, s-au schimbat, și astfel au văzut schimbarea, nu o schimbare de moment, ci pe cea pe care frământătura noastră a luat-o chiar de la asumarea ei de către Hristos, fiind îndumnezeită

³¹ Sfântul Grigorie Palama, *Omilii III...*, (Omilia 59, 8).

³² Sfântul Grigorie Palama, *Omilii II...*, p. 166.

prin unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu ea”³³. În *Omilia a 35-a* Sfântul Grigorie îi îndeamnă pe credincioși să își educe *ochiul înțelegerii* în așa fel încât să fie capabili să înțeleagă predica despre lumina cea nezidită și să poată să fie și ei părtași dumnezeieștii străluciri: „Acum, însă, rogu-vă, încordați-vă și înălțați-vă ochiul înțelegerii spre lumina evangheliiceștii propovăduiri, ca să fiți schimbați până ajungeți la înnoirea minții voastre, și astfel, atrăgând peste voi dumnezeiasca strălucire care vine de sus, să deveniți asemenea cu înfățișarea slavei Domnului, a Cărui față a strălucit azi pe munte ca soarele”³⁴.

Pregustarea Împărăției lui Dumnezeu, sau mai bine zis, gustarea Împărăției lui Dumnezeu încă din viața aceasta, este o temă importantă a teologiei ortodoxe. O cateheză prebaptismală sau postbaptismală nu poate ocoli aceste coordonate. Viața duhovnicească trebuie să se dezvolte în cadrele acestei realități care nu închide demersul ascetic într-o repliere fără repere asupra instrumentelor ascetice, ci îl potențează și îi oferă adevărata perspectivă. Sfântul Grigorie își termină astfel *Omilia a 35-a*, dându-le ascultătorilor săi un îndemn cât se poate de încurajator pentru orice efort ascetic pe care l-ar întreprinde: „Să privim, așadar, cu ochii cei lăuntrici această mare priveriște, firea noastră cea veșnic unită cu focul cel nematerialnic al dumnezeirii, și, lepădând tunicile cele de piele pe care le-am îmbrăcat în urma căderii, adică gândurile cele trupești și pământești, să stăm în pământul cel sfânt, arătând fiecare propriul pământ sfânt prin virtuți și prin tinderea către Dumnezeu”³⁵.

VII. Concluzii

Botezul reprezintă începutul unui drum asumat în trăirea creștine. El nu este doar un moment singular, desprins de restul ansamblului viețuirii creștine. *Poartă a intrării în Biserică*, botezul nu este un act privat, rupt de dinamica comunității ecleziale. El nu este nici o simplă înșiruire de acte ininteligibile, desprinse dintr-un trecut liturgic care ar putea părea multora rupt de realitățile și nevoile pastorale contemporane. Într-un context pastoral deosebit

³³ *Ibidem*, p. 164.

³⁴ *Ibidem*, p. 169.

³⁵ *Ibidem*, p. 178.

de dificil, și anume acela al secolului al XXI-lea, în care asistăm la o diversificare incontrolabilă a *gusturilor religioase* ale omului contemporan, întoarcerea la stabilitatea Părinților este mai mult decât necesară.

În *Omilia a 59-a* Sfântul Grigorie simte nevoia unor clarificări catehetice, de bună seamă pentru că conștiința eclezială a tesalonicenilor nu era una dintre cele mai asumate. Ca și în secolul al XXI-lea, și în secolul al XIV-lea tendințele și influențele eterodoxe sau secularizante nu erau de neglijat. Propunem, așadar, lectura acestei *Omilii* în contextul catehetic contemporan, plin de derive, dar și cu un potențial pastoral extraordinar.